

TRANZIȚII COMUNITARE ÎN RURALUL MONTAN

Andrei Negru, Silviu G. Totelecan

Institutului de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca

Temă fondatoare și permanentă a sociologiei din țările sud-est europene, problematica ruralului¹, satul și evoluția sa socio-istorică, rămâne una de mare impact și în prezenta etapă de dezvoltare a societății românești. Tranziția post-comunistă, cu procesele pe care le implică și antrenează, constituie un teren fertil de investigație pentru cercetătorii schimbării, interesați să descifreze mecanismele și resorturile acesteia și, de asemenea, să-i evidențieze impactul social. S-a apreciat în numeroase rânduri că „dincolo de schimbările produse la nivel economic și politic, cele mai profunde și dureroase schimbări, în sensul costului social pe care-l implică, sunt cele care afectează condițiile de viață, comportamentele și mentalitățile populației”².

Fenomenul schimbării sociale a reprezentat un subiect permanent de reflecție pentru reprezentanții științei despre societate, care au recunoscut în general că el este inserat profund în țesătura realității sociale și constituie un aspect primordial al acesteia³. Mai mult decât atât, în opinia unor autori, însăși apariția sociologiei ca domeniu de cercetare și de cunoaștere poate fi pusă în legătură directă cu fenomenele de schimbare care au acompaniat revoluția industrială. „Urmările trecerii de la societățile agricole la cele industriale asupra normelor sociale au fost atât de însemnate, încât ele au dus la crearea unei noi discipline academice, sociologia, care încerca să descrie și să înțeleagă aceste schimbări. În fond, toți marii gânditori sociali de la sfârșitul secolului al XIX-lea – între care Tönnies, Maine, Weber, Emile Durkheim și Georg Simmel – și-au dedicat toată activitatea explicării naturii acestei tranziții, iar sociologul american Robert Nisbet a caracterizat întregul avânt al disciplinei sale drept un lung comentariu asupra termenilor *Gemeinschaft* și *Gesellschaft*”⁴.

¹ George Em. Marica, *Satul ca structură psihică și socială. Curs de Sociologie rurală*, Cluj, 1948, p. 16–17.

² D. Abraham, *Atlasul sociologic al schimbării sociale din România*, „Sociologie românească”, serie nouă, 2000, nr. 1, p. 21.

³ G. Rocher, *Introduction à la sociologie generale. 3. Le changement social*, Editions HMH, Lteé, 1968, p. 6.

⁴ Fr. Fukuyama, *Marea ruptură. Natura umană și refacerea ordinii sociale*, București, Edit. Humanitas, 2002, p. 18.

Importanța respectivului fenomen pentru apariția sociologiei ca știință de sine stătătoare nu se regăsește în aceeași proporție în ceea ce privește înțelesul care i-a fost atribuit de-a lungul istoriei disciplinei. În etapa de constituire și de dezvoltare a sociologiei, atunci când influența filosofiei sociale și a filosofiei istoriei asupra ei a fost marcantă, schimbarea socială a fost înțeleasă în general ca evoluție socială, ca trecere a societății umane de la faze inferioare spre unele superioare, trecere dominată de o lege, o voință sau un mecanism care guvernează ansamblul umanității⁵, în raport cu care schimbările particulare, secvențiale sau sectoriale sunt privite doar ca etape mai mult sau mai puțin importante ale evoluției istorice.

Referindu-se la teoriile „generale” asupra schimbării sociale în care se încorporează un asemenea punct de vedere, fie acestea evoluționiste sau deterministe, care își propuneau, toate, să evidențieze resortul ultim al respectivului fenomen, H. Mendras și M. Forsé subliniază faptul că cercetarea cauzelor generale ale schimbării, ca de altfel și a altor fenomene sociale de largă cuprindere, duce la impasuri sau la false evidențe; orice raționament asupra fenomenelor sociale în termeni de cauze se izbește de paradoxul logic al găinii și al oului⁶. Nici teoria funcționalistă (având și ea pretenții de generalitate), care se raportează la schimbare ca la un element perturbator al echilibrului sistemului social, nu este considerată de către cei doi autori în măsură să contribuie decisiv la analiza și explicarea fenomenului.

După părerea lui B. Valade, toate teoriile asupra schimbării sociale, indiferent de nivelul lor de generalitate, fac apel, mai mult sau mai puțin explicit, la schema evoluționistă a dezvoltării sociale, precum și la o explicație de tip determinist. Căutarea unui factor determinant sau a unei cauze determinante a schimbării sociale a fost urmărită de majoritatea sociologilor care și-au propus studierea acestora. „Din punct de vedere cauzal, în cadrul unui sistem social, distincția dintre factorii structurali și factorii culturali, dintre cauze interne și cauze externe, este clasică. Pe de o parte se încearcă măsurarea rolului factorilor materiali sau aprecierea rolului ideilor și valorilor în dinamica socială, pe de altă parte, se pun întrebări legate de caracterul endogen sau exogen al schimbării. În general, teoriile schimbării exprimă amplificarea unui asemenea factor sau accentuarea unui asemenea caracter”⁷.

Această perspectivă generală asupra schimbării, centrată, oricare ar fi punctul ei de vedere (evoluționist, determinist sau funcționalist), pe surprinderea și explicarea dezvoltării societății umane în ansamblul ei, a pierdut teren în perioada de maturitate a sociologiei, atunci când a fost acreditată tot mai mult ideea că fenomenul schimbării sociale, și nu numai, nu poate fi „închis” într-o paradigmă generală. Căci o asemenea paradigmă ar fi posibilă numai sub forma unei *teorii generale a istoriei*⁸.

⁵ H. Mendras, M. Forsé, *Le changement social. Tendances et paradigmes*, Paris, Armand Colin, 1983, p. 9.

⁶ *Ibidem*, p. 11.

⁷ B. Valade, *Schimbarea socială*, în: *Tratat de sociologie*, R. Boudon (coord.), București, Edit. Humanitas, 1997, p. 365–366.

⁸ H. Mendras, M. Forsé, *op. cit.*, p. 7.

Inexistența unei teorii sociologice generale pertinente asupra schimbării este evidențiată, după părerea lui G. Rocher, și de imposibilitatea elaborării unor predicții în domeniul vieții sociale. O teorie sociologică coerentă a schimbării ar permite, spune el, identificarea unor procese sociale ce urmează a se derula, anticiparea unor efecte ale acestora (verificarea predicțiilor), constituind singurul test de valabilitate al oricărei teorii asupra schimbării. Or, recunoscând că este dificil să faci predicții fundamentate științific, sociologii recunosc, implicit, că nu există o teorie general-valabilă a schimbării⁹.

Recunoașterea imposibilității elaborării unei teorii sociologice generale asupra fenomenului schimbării sociale, ca și a irelevanței explicative a teoriilor cu asemenea pretenții existente în peisajul sociologiei, a condus la abandonarea abordărilor de factură macro-sociologică – schimbarea societății în ansamblul ei, în favoarea unor abordări de tip micro-sociologic – schimbare în interiorul societății. O asemenea perspectivă asupra schimbării este centrată pe transformările petrecute într-o anumită societate/comunitate bine circumscrisă spațio-temporal, fiind mai în măsură să permită și să fundamenteze generalizări de nivelul teoriilor de rang mediu, care pot surprinde mai adecvat mecanismele schimbării sociale.

Diferența dintre perspectiva macro-sociologică, caracteristică mai ales fondatorilor sociologiei, dar nu numai, și cea micro-sociologică, specifică perioadei de maturitate a științei despre societate, în care fenomenul schimbării este abordat concret, pe teren, în diferitele sale manifestări, este analizată de către G. Rocher în termenii unei necesare distincții între noțiunile de *evoluție socială* și *schimbare socială*.

Evoluția socială este identificată de el cu ansamblul transformărilor petrecute într-o societate de-a lungul unei perioade îndelungate de timp, care depășește de obicei viața unei singure generații sau chiar pe cea a mai multor generații. Evoluția socială se raportează deci la ceea ce s-ar putea numi tendințele seculare ce nu pot fi observate la o scară temporală redusă, dar care ies cu pregnanță în evidență dacă se adoptă o perspectivă de termen foarte lung. La acest nivel de analiză, micile schimbări, etape sau secvențe ale evoluției societății umane se estompează și nu este vizibil decât efectul cumulat al unui mare număr de schimbări, care descriu sensul sau mișcarea unei tendințe (tendința este definită ca fiind un diagnostic teoretic, prin intermediul căruia îi este atribuit un sens unui ansamblu de evoluții empirice, descrise prin indicatori relevanți pentru un domeniu societal¹⁰).

Evoluția socială nu este deci observabilă decât la mare altitudine, unde detaliile peisajului se reunesc într-o imagine sau o mișcare de ansamblu, în timp ce schimbarea socială constă mai degrabă în transformări observabile și verificabile pe perioade mai scurte de timp. Un același observator poate, de-a lungul vieții sale sau chiar a unei scurte perioade din viața sa, să urmărească dezvoltarea și să cunoască rezultatul acesteia sau ceea ce se poate considera ca atare. În plus,

⁹ G. Rocher, *op. cit.*, p. 16.

¹⁰ Vezi M. Forsé, *L'analyse structurelle du changement social*, Paris, P.U.F., 1991, p. 14–15.

schimbarea socială este localizată *geograficește* și *sociologicește*: ea poate fi observată în general în interiorul unei arii geografice sau într-un cadru socio-cultural mai limitat decât evoluția¹¹.

Diferența dintre cele două perspective asupra schimbării sociale (macro-sociologică și micro-sociologică), raportul întreg-parte care există, după părerea lui G. Rocher, între evoluție și schimbare, este exprimat în termeni foarte sugestivi astfel: se poate spune că primii sociologi (evoluționiștii – n.n.) au „aruncat” asupra realității sociale nu privirea unui fotograf, care nu sesizează decât un moment pietrificat în afara timpului (o secvență a evoluției, care poate fi identificată cu schimbarea, o secvență spațio-temporală – n.n.), ci mai degrabă pe cea a unui cineast, care reconstituie pe pelicula sa mișcarea oamenilor și cursul evenimentelor¹².

Dar, deși a constituit o constantă a reflecției sociologice, fenomenul schimbării sociale devine obiect efectiv de cercetare științifică începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, datorită, în principal, influenței a trei factori:

- 1) „apariția” țărilor lumii a treia, a națiunilor tinere și antrenarea lor într-un proces complex de transformări social-economice, politice și culturale;
- 2) fenomenele de criză cu care se confruntă tot mai accentuat țările dezvoltate, impunând aportul cercetării sociologice pentru descifrarea și analizarea surselor, mecanismelor și evoluției acestora și, mai cu seamă, rezolvarea lor;
- 3) influența operei sociologice a lui K. Marx, centrată pe ideea schimbării sociale.

Acești factori, „influențe intelectuale” și „evenimente istorice”, au provocat sociologilor contemporani un interes reînnoit și crescut pentru studiul proceselor schimbării, a factorilor, agenților și obstacolelor acestora¹³.

Investigarea fenomenului schimbării presupune însă definirea lui cât mai exactă, circumscrierea sa în raport cu evoluția socială, dar și cu evenimentul social, înțeles ca secvență, uneori determinantă, a schimbării. G. Rocher, un nume de referință al domeniului, identifică cinci trăsături esențiale ale acesteia, și anume:

- 1) este cu necesitate un fenomen colectiv, adică trebuie să implice o colectivitate întreagă sau cel puțin un segment apreciabil al acesteia;
- 2) este o modificare de structură, adică presupune o modificare a organizării sociale a unei societăți și/sau comunități ori a anumitor componente ale acesteia (Este esențial, într-adevăr, ca vorbind de schimbare socială, să se poată indica elementele structurale sau culturale ale organizării sociale care au cunoscut modificări și să se poată descrie aceste modificări cu suficientă precizie)¹⁴;

¹¹ G. Rocher, *op. cit.*, p. 17.

¹² *Ibidem*, p. 7.

¹³ *Ibidem*, p. 14.

¹⁴ *Ibidem*, p. 21.

- 3) este identificabilă în timp – nu se poate aprecia și măsura schimbarea socială decât prin raportare la un punct de referință din trecut. Pornind de la acest punct de referință, se poate spune că a avut loc o schimbare, ce s-a schimbat și în ce măsură s-a realizat schimbarea¹⁵;
- 4) face proba unei anumite permanențe, în sensul că transformările constatate trebuie să nu fie superficiale sau efemere;
- 5) afectează cursul istoriei unei societăți.

Pornind de la aceste caracteristici, schimbarea este definită ca fiind orice transformare observabilă în timp, care afectează nu doar provizoriu sau efemer structura sau funcționarea organizării sociale a unei colectivități date și care modifică cursul istoriei sale¹⁶. Această definiție s-a bucurat în timp de aprecieri unanime, datorită faptului că ea nu sugerează necesitatea atașării unui semn pozitiv sau negativ fenomenelor de schimbare. Menționăm însă că există și puncte de vedere care propun abordarea schimbării din perspectiva valorizării acesteia în termenii *dezvoltării sociale* sau, dimpotrivă, ai *regresului*. Astfel, identificând schimbarea cu modificările petrecute în structura sau funcționarea organizării sociale a unei anumite colectivități, J. Szczepanski afirmă că „Dacă schimbările care se petrec în sistemul respectiv duc la diferențierea și îmbogățirea elementelor lui componente și (sau) a relațiilor care au loc între ele, atunci spunem că acest sistem se dezvoltă. Dacă schimbările care au loc într-un anumit sistem duc la dispariția și la sărăcirea elementelor lui componente și (sau) a relațiilor care se desfășoară între ele, atunci spunem că sistemul regresează”¹⁷.

Revenind la alternativa propusă de Rocher, reținem faptul că ea nu implică definirea și valorizarea schimbărilor din anumite contexte prin raportare la un model considerat ca fiind optim, în speță modelul occidental de dezvoltare socio-economică, față de care unele fenomene de schimbare petrecute în alte zone pot fi etichetate nu doar ca regresive, ci chiar ca retrograde.

B. Valade subliniază faptul că *noțiunea de schimbare apare destul de problematică* atunci când este corelată cu industrializarea, cu dezvoltarea economică sau cu modernizarea, care „a devenit sinonimul occidentalizării și a dus la confecționarea unui model economic propus spre imitare și altor națiuni, într-un mod mai mult sau mai puțin autoritar”¹⁸. Observația sa nu este lipsită de temei, atâta timp cât au existat și există și în prezent tot mai multe voci – autori, oficiali, instituții etc. – care susțin că adoptarea de către țările slab dezvoltate a modelului occidental de dezvoltare și modernizare este sinonimă cu bunăstarea și progresul, în timp ce situarea în afara acestuia atrage automat după sine sărăcia și subdezvoltarea. În asemenea termeni se pronunță D. Chirot, care afirmă că: „În lumea modernă de azi este posibil să te adaptezi la evenimente, să iei de la

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 22.

¹⁷ Vezi J. Szczepanski, *Noțiuni elementare de sociologie*, București, Edit. Științifică, 1972, p. 409.

¹⁸ B. Valade, *op. cit.*, p. 360–361.

civilizația europeană acel ceva care a făcut-o dinamică și să prosperi asemenea ei. Sau, la fel de bine e posibil să nu te adaptezi și să rămâi înglodat în sărăcie și slăbiciune. Să refuzi schimbările elaborate de europeni, adică să refuzi modernitatea este un fapt la fel de inutil ca și dorința ca societatea agrară să n-o fi înlocuit, cândva, pe cea în care oamenii trăiau din cules și vânătoare”¹⁹.

Asemenea perspectivă, înscrisă pe coordonatele tendinței actuale de globalizare, pentru care modelele occidentale reprezintă tipare imuabile, ce nu pot fi puse în discuție, nu este acceptată în mod unanim. Ea a generat reacții atât ale unor sociologi occidentali, cât și a unor cercetători din țările în care se încearcă implementarea respectivelor modele, care pledează pentru elaborarea unor căi proprii de dezvoltare. Respectivelor modele și teoriilor atașate lor li se impută faptul că, în general, nu iau în considerare diferitele contexte socio-culturale ale schimbării, în raport cu care ele sunt, de cele mai multe ori, inoperabile. Astfel, în cazul ruralului, noțiunile și conceptele cu care operează teoria și practica occidentală – *noi sate, noi țărani, noi rurali, noi exploatații, sate postmoderne, țărani producători de bunuri alimentare, agricultori fără pământ* – sunt lipsite de conținut în Europa de est, unde vechea țărănie nu și-a spus încă ultimul cuvânt și unde există încă nostalgia după satul tradițional²⁰. Aceste modele, subliniază și sociologul român A. Bulai, nu sunt și nici nu pot fi viabile în alte contexte, datorită diferențelor socio-economice și culturale între țările în care au fost elaborate și cele în care urmează a fi aplicate, precum și datorită faptului că, în cazul unora dintre fostele țări socialiste, propriile perioade capitaliste, anterioare instaurării comunismului, n-au constituit totdeauna experiențe pozitive²¹.

De fapt, schimbările petrecute începând cu ultimul deceniu în aceste din urmă țări, ca urmare a disoluției sistemului politico-economic socialist, reprezintă un nou și important factor de impulsioneare a studiilor în domeniu: „Motorul schimbării contemporane îl reprezintă Centrul și Estul Europei. Ne place sau nu, forțele schimbării la nivel european, ca și pentru societatea americană, de aici pleacă”²². Țările din acest perimetru, între care și România, sunt antrenate într-un proces de tranziție politică (de la dictatură la democrație) și economică (de la economia centralizată și planificată la economia de piață), tranziție dublată de transformarea întregii lumii ca efect al globalizării. Tranziția este definită ca fiind o perioadă de multiple și complexe schimbări în toate domeniile vieții sociale, începând cu cel politic, economic, legislativ, până la cel social, cultural și psiho-moral. „Schimbarea

¹⁹ D. Chirot, *Societăți în tranziție? Societăți în schimbare*, București, Edit. Athena, 1996, p. 111–112.

²⁰ Marianne Mesnil, *Quelques lectures autour de l'idée de nature (Pour une approche anthropologique)*, în: *L'espace rural: approche pluridisciplinaire*, Cluj-Napoca, Edit. Risoprint, 1997, p. 127.

²¹ A. Bulai, *Schimbarea socială între economie și sociologie: „mitul economicului”*, „Revista de cercetări sociale”, nr. 2, 1994, p. 138.

²² *Ibidem*, p. 137.

este legea de fier a tranziției, dar nu orice fel de schimbare, ci una în ritmuri extrem de rapide și la scara întregii societăți, cuprinzând toate compartimentele vieții sociale”²³.

Din perspectiva abordării micro-sociologice a schimbării sociale, este acceptată, îndeobște, ideea că cele două „subsisteme” majore ale societății, mediul urban și mediul rural, cel puțin în cazul celei românești, se raportează și reacționează în mod diferențiat la schimbare. „Mediului rezidențial urban îi sunt asociate resurse de modernitate în mai mare măsură decât celui rural. Democrația fiind o formă de organizare socială bazată pe principii ale raționalității sociale, iar economia de piață fiind o formă economică a raționalității, este de așteptat ca reformismul să fie favorizat în mai mare măsură de locuirea în urban decât de cea în rural”²⁴.

Deși mai refractar și mai puțin receptiv la schimbare decât urbanul, satul românesc, antrenat încă relativ timid pe calea dezvoltării și modernizării conforme modelului apusean de rural, nu se poate sustrage trendului general al schimbării. Satul și în general comunitățile umane mai restrânse nu se situează deci în afara schimbării sociale, numai că lor le este caracteristică, după expresia lui H. Mendras și M. Forsé, o *schimbare fără pierderea identității*. Un asemenea tip de schimbare urmează logica internă de dezvoltare a comunității, logică în care, din cele trei elemente angrenate în respectivul proces (1. *factorii schimbării* – un factor este un element al unei situații date, care, prin simpla sa existență sau prin acțiunea pe care o exercită, antrenează sau produce o schimbare; 2. *condițiile schimbării* – elemente ale situației care favorizează sau defavorizează, activează sau temperează, încurajează sau întârzie influența unui factor sau a mai multor factori ai schimbării; 3. *agenții schimbării* – persoane, grupuri, asociații, care introduc schimbarea, o favorizează sau i se opun²⁵), ceea ce contează în ultimă instanță sunt agenții săi sociali, schimbarea apărând ca o rezultantă a unui ansamblu de acțiuni individuale.

Acest mod de a concepe și de a explica schimbarea, care accentuează asupra multiplelor interacțiuni dintre indivizi și, implicit, asupra tensiunilor și conflictelor care se produc la nivelul de bază al societății, se înscrie pe linia individualismului metodologic fundamentat de către R. Boudon, conform căruia, „pentru explicația unui fenomen social, trebuie găsite cauzele individuale, adică înțelese motivele pe care le au actorii sociali de a face ceea ce fac sau de a crede ceea ce cred”²⁶. Conform acestui principiu, schimbarea socială, chiar la nivel macrosociologic, nu este inteligibilă decât dacă analiza coboară până la agenții sau actorii sociali cei mai elementari care compun sistemele afectate de ea²⁷.

²³ Maria Cobianu-Băcanu, *Cultură și valori în perioada de tranziție*, București, Edit. Economică, 1994, p. 14.

²⁴ D. Sandu, *Sociologia tranziției. Valori și tipuri sociale în România*, București, Edit. Staff, 1996, p. 37.

²⁵ G. Rocher, *op. cit.*, p. 25.

²⁶ R. Boudon, *Acțiunea*, în: *Tratat de sociologie*, ..., p. 30.

²⁷ H. Mendras, M. Forsé, *op. cit.*, p. 140.

Aceasta este și perspectiva adoptată în studiul schimbării sociale de către grupul de cercetători francezi din cadrul C.N.R.S. În opinia acestora, schimbarea socială poate fi identificată, observată și cuantificată prin intermediul comportamentelor individuale dintr-o anumită comunitate. De aceea, studiul schimbării trebuie să dezbateze cu ascultarea actorilor observației, care sunt, în același timp, și actorii schimbării: ceea ce contează, în ultimă instanță, este modul cum persoanele percep (sau nu), trăiesc pozitiv sau negativ schimbarea socială, cum o interpretează, cum o relatează, chiar dacă uneori între discurs și acțiunea obiectivă este o distanță²⁸.

Din punct de vedere al atitudinii față de schimbare, indivizii unei comunități se împart în șase categorii: *pionierii* (cei care își asumă riscul, se aventurează singuri, fără susținere), *inovatorii* (cei care adoptă un comportament nou și își găsesc adepți), *majoritatea precoce* (cei care reflectează mai rapid asupra noii situații), *majoritatea tardivă* (cei care se decid prin imitare), *retardații* (tradiționaliști, reticenți față de schimbare) și *refractarii* (cei care resping inovația)²⁹. Trăsăturile caracteristice ale pionierilor și inovatorilor în raport cu majoritatea populației comunității sunt: nivel de instruire mai ridicat; nivel social mai ridicat sau o mobilitate ascendentă; propensiune pentru informare prin mass-media; empatie și nivel de aspirații mai ridicat; deschidere spre nou, spre instrucție și educație în general. Acțiunea lor, în speță cea a pionierilor, este anticipată de cea a agenților schimbării – vulgarizatori agricoli, agenți sociali, consilieri, comercianți, vizitatori etc. – care introduc noutatea într-un anumit mediu.

Rolul indivizilor în schimbare este evidențiat și în studiile românești asupra respectivului fenomen. Astfel, abordând tranziția societății noastre de la socialism la economia de piață și democrație, D. Sandu subliniază faptul că „reforma post comunistă nu se face numai cu legi, partide politice și instituții. Ea se împlinește și, sau mai ales, prin planuri, proiecte de viață individuale sau familiale sau de grup”³⁰. Evidențierea acestor planuri și proiecte individuale, manierele de concepere și de percepție a schimbării sociale pot fi decelate din relatările membrilor unei anumite comunități.

Procesul dublei tranziții în care este antrenată acum societatea românească impune însă o accelerare a schimbării sociale sau, mai mult, chiar o planificare a acesteia. „Satul sau ruralul (în termeni occidentali, unde satele au dispărut cam demult) nu se mai poate dezvolta de la sine, haotic, în virtutea forțelor oarbe ale întâmplării. El va trebui să se dezvolte prin strategii bine elaborate, în concordanță cu urbanul, pentru a-și valorifica eficient întreg potențialul natural, economic, uman de care dispune”³¹. Schimbarea socială, chiar și într-un rural situat încă în

²⁸ C. Lacour, *Villeneuve-sur-Lot*, „Cahiers de l’observation du changement social”, vol. XII, C.N.R.S., Paris, 1982, p. 139.

²⁹ H. Mendras, M. Forsé, *op. cit.*, p. 74 și urm.

³⁰ D. Sandu, *Spațiul social al tranziției*, Iași, Edit. Polirom, 1999, p. 33.

³¹ Maria Cobianu-Băcanu, *Mihail M. Cernea, Un inovator în sociologie și dezvoltare internațională*, București, Edit. Economică, 2001, p. 78.

faza modernizării, nu mai poate fi una *spontană* și nu se mai poate realiza, în actuala conjunctură, ca un proiect individual, ci ea trebuie să fie *dirijată* prin intermediul unor programe coerente de dezvoltare și schimbare. „Tranziția de la agricultura de tip socialist la agricultura privat familială nu se poate face, în condiții optime și repede, fără intervenția statului”³².

Spre deosebire de studiile întreprinse asupra schimbării în cadrul C.N.R.S., unde elementele respectivului fenomen sunt determinate doar aproximativ, în cazul comunității noastre sătești direcțiile transformărilor care acompaniază perioada de tranziție sunt bine conturate. Aceste transformări vizează: reconstituirea sau constituirea dreptului de proprietate, restructurarea sistemului de proprietate din agricultură, înființarea economiei de piață în agricultură, privatizarea unor domenii de activitate, destrămarea unor structuri organizaționale și instituționale și constituirea altora, apariția și manifestarea unor noi comportamente și mentalități³³, realizarea lor efectivă fiind determinată de condițiile concrete existente în plan local. „Recunoașterea diversității cazurilor de schimbare și a complexității proceselor sociale cere ca, în vederea înțelegerii principalelor tipuri de schimbare, orice studiu să pornească de la analiza fenomenelor singulare care se desfășoară în sisteme restrânse de acțiune”³⁴. Prin urmare, schimbarea socială din mediul nostru rural nu poate fi abordată la modul general, studiul ei impunând o cercetare diferențiată la nivelul unor tipuri de comunități sătești. Unul dintre aceste tipuri este cel al satelor din zona montană, în care elemente ale pre-modernității și modernității „conviețuiesc” – nu întotdeauna în cea mai bună formulă posibilă.

Comuna *Măguri-Răcățâu* este situată în sud-vestul județului Cluj, în partea de vest a Munților Gilăului, la o altitudine medie de 1300–1400 m (vârful Balomireasa, 1645 m, vârful Smidele, 1638 m). Ea se învecinează cu comunele Valea Ierii la sud-est, Săvădisla la est, Gilău și Mărișel la nord, Beliș la vest, Bistra și Lupșa la sud. Alături de reședința de comună – satul *Măguri-Răcățâu* (de care aparțin crângurile: Ghermănești, Iujdei, Vidrenii de Sus, Baltă, respectiv grupurile de gospodării: Bușești, Oțelești, Bulitani, Bruzești), din compoziția acesteia mai fac parte satele *Măguri* (de care aparțin crângurile: Suseni, Bogdănești, Niculăești, Negrești, Robești, Joseni) și *Muntele Rece* (de care aparțin crângurile: Mătești, Păltinei, Râșca Școală, Râșca Moară, Bordești, Dodești, respectiv grupurile de gospodării: Tontești, Prelești, Pojărel, Dolești, Crâșmariu, Mendrești)³⁵.

Între comunele județului Cluj, comuna *Măguri-Răcățâu* ocupă unul din primele locuri din punct de vedere al întinderii teritoriale, suprafața sa fiind de 26895 ha.

³² Gh. Socol, *Pentru o strategie națională de modernizare a agriculturii și satului*, „Sociologie Românească”, serie nouă, 1999, nr. 1, p. 63.

³³ Carmen Furtună, *Comunitatea rurală în tranziție. Diagnoza satului românesc actual*, București, Academia Română – Institutul de Sociologie, 1993.

³⁴ B. Valade, *op. cit.*, p. 389.

³⁵ S.C. Institut Proiect S.A., *Plan urbanistic general comuna Măguri-Răcățâu, județul Cluj (Stadiul actual al dezvoltării urbanistice; Propuneri de organizare urbanistică) – beneficiar Consiliul local al comunei Măguri-Răcățâu, nr. contract 112/1996, 1999.*

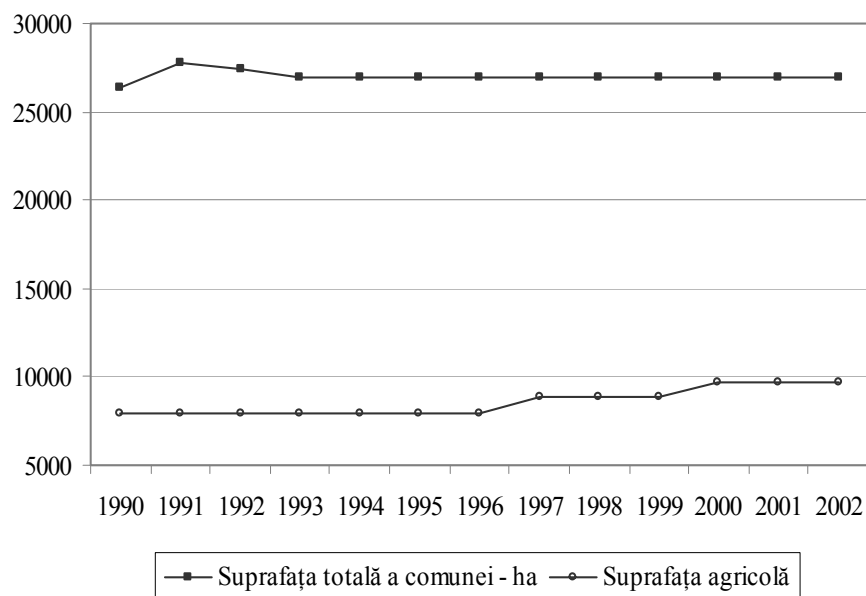

Fig. 1. Comuna Măguri-Răcățâu – întinderea teritorială.

Acest vast teritoriu este însă puțin propice unei dezvoltării agricole durabile, doar aproximativ 35% din el putând fi utilizat ca atare (*fig. 1*), respectiv doar 1% din totalul agricol, cu puțin peste 100 ha fiind teren arabil³⁶.

Tabelul 1

Comuna Măguri-Răcățâu – agricultura

Suprafețe utilizate (ha, ari)				Animale (nr. capete)		
RGA (2002)		FC (2002)		RGA (2002)		FC '02
teren arabil	49,09	103		bovine	1321	1300
		cartofi	50	ovine	316	225
		legume	2	caprine	10	?!
grădini familiale	4	?!		porcine	858	1000
pășuni și fânețe	7172,88	9648		păsări	2351	4000
agricol utilizat	7225,97	9751		cabaline	625	?!
zile lucrate	174491			familii		
tractoare propr.	46			albine	23	?!

³⁶ Datele statistice utilizate în acest studiu provin din *Fișele comunei Măguri-Răcățâu* (FC) din perioada 1990–2002, existente la Direcția Județeană de Statistică Cluj, respectiv din *Recensământul general agricol* (RGA) din 2002.

În contrapondere, exploatarea masei lemnoase (realizându-se nu de puține ori în „devălmășie”, cu și fără acordul autorităților locale) cunoaște aici o acerbă dezvoltare. În a doua decadă a anilor '90 fabrica de cherestea din reședința de comună „raporta” anual cca 25000 m³ de masă lemnoasă tăiată. După '89 numărul gaterelor particulare a crescut într-un ritm alert astfel că în momentul de față cele legale se ridică la aproape 10, în afară de acestea funcționând încă multe altele, care nu au cel puțin deocamdată intenția de a-și „oficializa” activitatea.

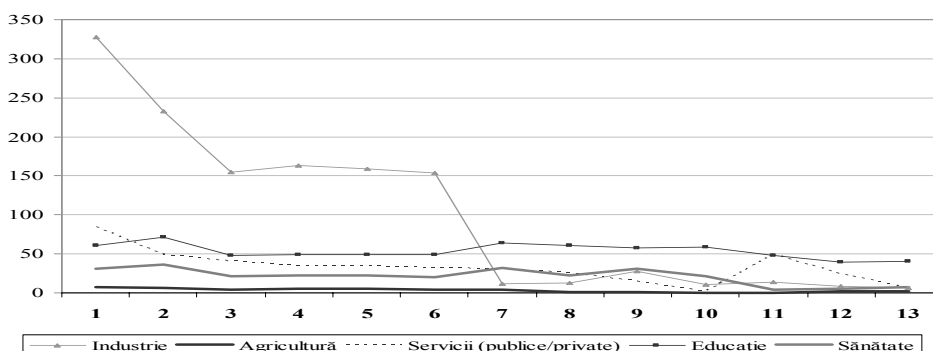

Figura 2. „Diluarea” forței de muncă (în anul 1990 erau 512 salariați iar la finele anului 2002 doar 64 de persoane mai exercitau activități remunerate).

Prin închiderea unor societăți comerciale de stat de tipul Minelor de feldspat din Muntele Rece sau Fabrica de cherestea din Măguri-Răcătau, care absorbeau un număr semnificativ de localnici, aceștia au fost nevoiți să se reorienteze spre alte domenii de activitate. Datorită faptului că în zonă nu au apărut alte oportunități care să absoarbă forța de muncă disponibilizată (o bună parte a acestora fiind calificată), posibilele opțiuni pe piața muncii în comună fiind extrem de limitate, se constată o scădere accentuată a muncii salariale și implicit „reconversia” forței de muncă înspre *economia domestică*.

Paricularitățile acestui context socio-cultural nu fac nici pe departe notă discordantă cu realitățile românești din perioada de tranziție, ci, dimpotrivă, ele se „mulează” pe coordonatele teoretice propuse deja de anumiți autori de la noi. În acest sens, D. Abraham arată că „în lipsa programelor concrete de dezvoltare și mai ales a resurselor care să le pună în operă”, populația ocupată suportă „măsurile politice și economice sau lipsa acestora”, printr-un proces de adaptare care conduce la „schimbări generatoare de subdezvoltare decât la modernizare și dezvoltare”³⁷.

Din păcate, și agrozootehnia, resursă tradițională a economiei locale, ce ar putea avea un potențial de dezvoltare substanțial, dată fiind structura geografică a arealului (aproape 7200 de ha de pășuni și fânețe), se menține la un *nivel de*

³⁷ D. Abraham, *Atlasul sociologic al schimbării sociale din România*, „Sociologie românească”, serie nouă, 2000, nr. 1, p. 39.

subzistență. În regiune, la nivelul anului 1997, de pildă, în cele 950 de gospodării ale comunei se creșteau animale doar în 655 dintre acestea (1,7 bovine, 0,85 ovine, 0,43 porcine, 1,75 păsări, 0,8 cabaline pe gospodărie). În cifre absolute, acest trend este și mai evident dacă se are în vedere analiza longitudinală a situației creșterii animalelor în ultimii ani.

Dincolo de „aparenta” diminuare a interesului localnicilor pentru creșterea animalelor, cauzele acestei stări de fapt sunt mai profunde. Lipsa pe de o parte a unor piețe de desfacere a produselor agrozootehnice, iar pe de altă parte subvalorizarea acestora de către agenții economici implicați în „colectarea” produselor din zonă, precum și întârzierea plăților din partea acestora, generează apariția unor percepții negative privind utilitatea angrenării localnicilor în astfel de activități. O punere în balanță a costurilor și beneficiilor rezultate de pe urmă prestării acestor activități productive, arată că doar rațiuni de ordin emoțional mai susțin creșterea animalelor în comună.

Tabelul 2

Creșterea animalelor în comună (total nr. capete).

Anul	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Bovine	1800	1830	1801	1201	1215	1352	1540	1325	1285	1300	1200	1300	1300
Porcine	1746	1820	650	216	521	550	580	284	350	417	1000	1000	1000
Ovine	1627	1698	1627	1092	1066	1100	890	528	612	650	670	185	225
Păsări	1920	1769	1532	1532	1851	2850	3000	2000	2200	2200	3800	4000	4000

„Să întâmpină unele dificultăți, în sensul că [oamenii] nu-și găsesc beneficiari ai produselor. Chiar anul trecut erau foarte, foarte supărați... erau peste 40 de tăurași sus la Măguri și nu era cine să vie să-i preieie. Foarte greu găsesc cumpărători și ăștia nu plătesc [la timp sau nu oferă prețuri corespunzătoare]... O problemă grea este valorificarea laptelui, că nu este cine să-l preieie. În trecut noi preluam aicea laptele sub formă de smântână. Acuma nu au unde să-și livreze laptele [ca urmare a desființării punctelor de colectare]. S-a încercat reorganizarea unor puncte de lucru, am luat legătura și cu privații și cu Napolact-ul [firmă specializată de la Cluj-Napoca], dar distanța mare care este aici în comună, acolo sus în Măguri, unde sânt producătorii, sânt 20 de km până unde sânt ei în munte și nu rentează [au zis aceștia]” (int. nr. 2)³⁸.

Condițiile aspre de viață, imposibilitatea realizării unui venit care să permită un nivel de trai deasupra pragului de subzistență (în anul 2002 numărul salariaților din comună era de 64 persoane: 2 persoane în agricultură, 6 în industrie, 6 în domeniul energetic – energie electrică, termică, gaze, 3 în comerț, 1 în transporturi, 2 în administrație publică și domenii asimilate, 37 în învățământ, 7 în sănătate) au condus la o scădere continuă a populației, concretizată în migrația acesteia spre

³⁸ Vezi *Lista respondenților* de la sfârșitul acestei lucrări.

peri-urban (comune precum Gilău, Florești din județul Cluj), spre zona de câmpie a Banatului, dar și spre urban, iar mai nou înspre alte țări (Spania, Italia). De la momentul de maxim demografic (1966), când în comună se înregistrau 4074 de locuitori, până în prezent populația comunei s-a înjumătățit, anual putându-se observa o diminuare a acesteia cu cca. 60–70 de persoane³⁹.

„Salariații din comună, comparativ cu '89, sunt la jumătate. S-a redus numărul salariaților, mai ales al cetățenilor care lucrau la întreprinderile forestiere de exploatare și prelucrare a lemnului, care erau preponderente în zonă. S-a restrâns numărul lor pentru că s-au privatizat, iar prin privatizare s-a redus numărul locurilor de muncă” (int. nr. 1).

Trendul acesta tinde a se estompa în ultimii doi, trei ani, când numărul celor care pleacă din comună – *emigrație internă* – se „compensează” cu al celor care se stabilesc aici – *imigrație internă* (persoane care revin din mediul urban la „casele părintești” și „noii locuitori” – posesori ai unor „case de vacanță” în comună).

„Se pare că acuma [populația] staționează, n-au mai plecat. Acuma a scăzut numărul populației, da a fost o perioadă înainte de '89, când au plecat mai mulți. Populația este în scădere. Înainte își cumpărau locuri în zonele de câmpie [nu la oraș, în Cluj], în zona Bihorului, Timișoara, aicea au plecat foarte mulți... Acuma nu mai pleacă. Oamenii de aicea sânt cei ai locului [nativi în regiune], tare mult țin la locu aiesta. Aveam o dată mai demult o problemă cu cei de la Muntele Rece, că trebuia să desființăm niște gospodării, să se mute... și nu au vrut, cu toate că știau că vine halda [de steril peste ei]. Nu i-am putut... [convinge să se mute]” (int. nr. 2).

Pe de altă parte, în ultimii ani se constată un imobilism accentuat al tineretului din mediul rural, acesta reflectându-se în reducerea substanțială a numărului emigranților interni. Condițiile ce stau la baza acestui „imobilism” țin de specificitățile unei economii de piață aflate în tranziție⁴⁰, în care accesul la educație (la învățământul liceal și universitar) devine tot mai prohibitiv pentru categoriile sociale mai puțin înstărite, iar oportunitățile de plasare pe piața muncii în urma absolvirii unei forme de învățământ – chiar și superior – tot mai restrictive.

³⁹ În perioada analizată, se constată o scădere progresivă a nașcuților vii, de la 59 în 1990, la 58 în 1991, 48 în 1992, 44 în 1993, scădere care se accentuează în anii următori, ajungându-se la 27 în 2001, respectiv 24 în 2002. Începând cu anul 2001, numărul nașterilor este surclasat de cel al deceselor, acesta din urmă situându-se la o medie de 35 de persoane anual. Conform datelor recensământului populației și locuinței din 2002, în comuna Măguri-Răcățau locuiau 2411 persoane (2407 români și 4 maghiari), repartizate în 792 de gospodării. Sub aspect religios, așa cum ne-a relatat unul dintre subiecți, se constată o creștere a numărului membrilor cultelor neo-protestante. („Acuma după revoluție tare mult s-o înmulțat penticostalii aicea. Poate și din cauza că o tăt mai adus așe ajutoare și oamenii o trecut la ei din cauza lipsurilor. Tare mult să ajută ei între ei. Care s-o pocăit acuma mai respectă și nu regulile lor. Pă o vale de asta s-o mai făcut aicea o sectă care nu grăiesc nici către ortodocși, nici către penticostali. Cu fel de om nu grăiesc.” – int. nr. 5).

⁴⁰ D. Abraham, Marilena Gânju, *Percepția schimbării sociale în perioada tranziției reflectată în sondajele de opinie*, „Sociologie românească”, serie nouă, 2000, nr. 1, p. 85.

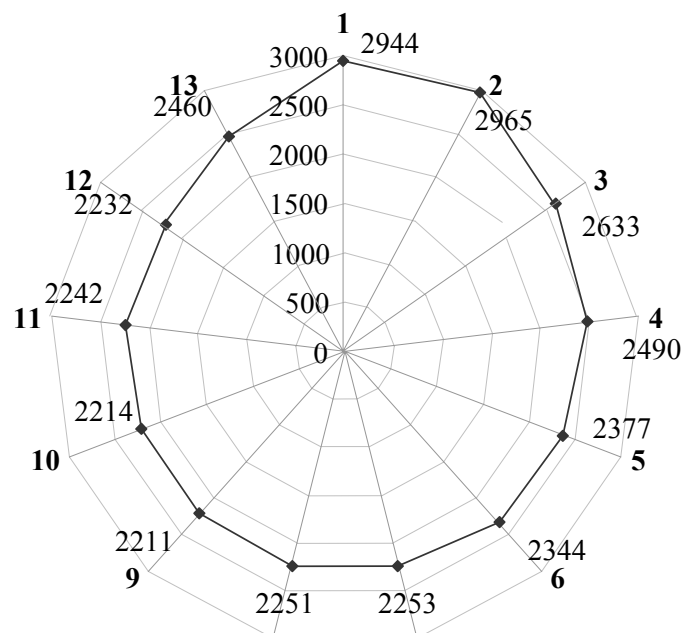

Figura 3. Involuția populației stabile în comună
(legendă: 1 – anul 1990, 13 – anul 2002).

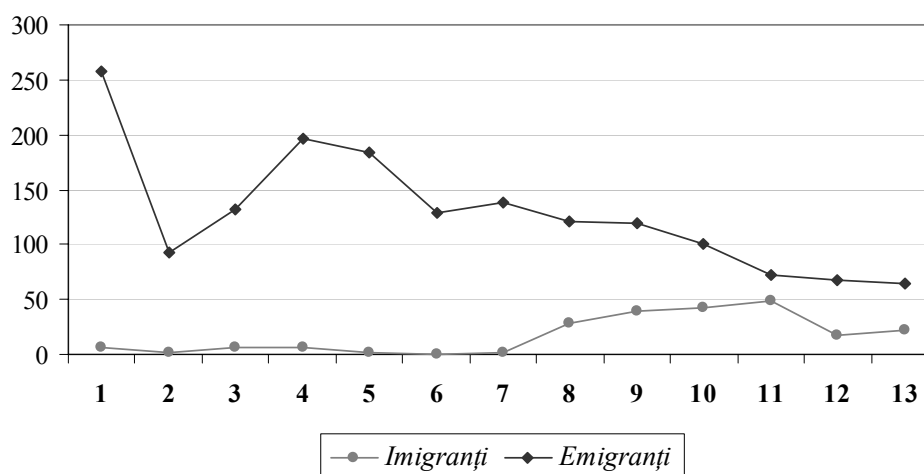

Figura 4. Tendințe de „stabilizare” în populația comunei Măguri-Răcățau
(analiza perioadei 1990 – 2002).

„Înainte de '89 vreau să vă spun că o fost o tendință de fugă a cetățenilor din această zonă, din această parte de țară. După '89 s-a făcut o stabilizare a populației. Tineretul o început să rămână în zonă. După ce termină 8 clase, puțini sunt care se duc să-și facă studii post-generale. Asta nu-i o laudă a

noastră. Explicația ar fi faptul că după terminarea unei școli nu are omu unde să-și găsească un loc de muncă. Și atunci sigur că mentalitatea omului zice: «Domnule, apoi de ce trebuie să mă duc... să-l țin eu pă ăsta la școală, dacă tot aicea acasă vine după ce [termină școala]». Explicația, în prima fază, este una simplă... că nu-și găsește un loc de muncă [după studii] cu efect asupra cetățeanului” (*int. nr. 1*).

Sunt tot mai puține acele voci care nu aduc în prim plan ideea „inutilității” școlii și care, încă mai valorizează pozitiv procesul educațional, deși există și la acestea conștiința că avantajele obținute în urma școlarizării copiilor tind să fie minime comparativ cu eforturile depuse pentru a-i trimite la școală.

Tabelul 3

Locuințele existente în comună în perioada 1990–2002.

În anul:	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Locuințe din fondurile private	904	838	841	855	862	885	901	914	926	934	944	1003	1015
Suprafața locuibilă – mp	-	-	-	-	28000	28542	29331	30056	30615	31334	31750	35746	36430

„Eu am crescut copil de oi și am gândit că să nu-i las la oi ori la capre. O făcut zece clase și după aia pă unii i-am trimis pă Oradea, pă unii i-am trimis în Bistrița-Năsăud... Am nepoți... am aci mai jos o casă și-i de-a meu și are doi copii. Am zâs să-i deie la grădiniță până nu anuje la școală. Unu o ajuns la școală, îi pă clasa a doua, și unu merge la grădiniță și am zis să-i trimată și la grădiniță, că să educează, să lămurește... școlarizat de micuț iese deștept... S-or face ele și locuri de muncă, dacă îs școlarizați apoi ori într-un loc, ori în altu tât își capătă servicii, numa să aibă școală făcută. Îi bună să fie școlarizarea făcută” (*int. nr. 6*).

Rămasul acasă și/sau *revenirea acasă* conduc la creșterea numărului membrilor dintr-o gospodărie, la sporirea „presiunilor” care apasă familia tulpină – tradițională, „pretențiile” tinerilor fiind greu de conciliat în cadrul acesteia. În contrapondere, aceste consecințe „negative” – rezultate din lipsa oportunităților privind mobilitatea socială pe de o parte și cea teritorială pe de alta – are și efecte pozitive, atât în plan individual, cât și comunitar. În condițiile unei precarități a resurselor locale, încercarea familiilor de origine de a găsi variante optime prin care noile nuclee familiale să aibă „propriul lor acoperiș” *forțează* comunitatea la inovație, iar tinerii devin „motorul” transformărilor locale, reflectate printre altele prin dorința lor de a ieși din relația tradițională de dependență familială.

În evoluția fondului locativ se constată o schimbare de optică cu privire la calitatea locuirii. Tinerii nu mai privesc locuința doar ca simplu adăpost – reprezentare socială caracteristică generației părinților, apare tot mai pregnantă ideea că locuința nu numai că reflectă condițiile de status ale familiei, ci este și creatoare de status. Prin urmare, se accentuează necesitatea realizării unor construcții ce se înscriu în parametrii unui mod de viață modern, care pot servi și alte funcții decât cele familiale (cum ar fi agroturismul).

„Dacă facem o comparație cu perioada de dinainte de '89, comuna și în special în satul Măguri, pentru că satul Măguri este cu prosperitatea cea mai preponderentă din comună, în sensul că oamenii și-au făcut multe case, și-au cumpărat mașini, tractoare cu care pot să-și câștige mai bine și mai ușor existența, au început să-și modernizeze locuințele, să-și pregătească locuințele pentru un turism montan...” (int. nr. 1).

Deși există semne evidente de schimbare socială, sub incidența acestora intră deocamdată un grup relativ restrâns de persoane din comunitate (în comună există 45 de asociații familiale profilate pe exploatarea lemnului, 10 gateri, o pensiune turistică, cca 15 unități comerciale de desfacere a produselor alimentare). Pe aceștia îi caracterizează o transformare mentalitară care devansează realitățile cotidiene locale, atașate încă unui mod de gândire de tipul „om mai vedea noi ce o fi”. Ieșirea în afara *ciclurilor tradiționale ale muncii* (nerespectarea zilelor de odihnă, sărbătorilor religioase ș.a.), minima receptivitate față de *gura satului* („nu poți să pleci urechea la câte câte zăc oamenii, te duci și-ți vezi de lucru și atunci faci treabă”), reprezintă pentru aceștia precondițiile necesare desfășurării unor activități economice generatoare de venit. În opinia lor, schimbările ar fi mai mari „dacă oamenii și-ar schimba un pic mentalitatea” – int. nr. 7.

„Unii harnici și cu putere de muncă s-au îmbogățit ca peste tot și alții mai puțini harnici sau care n-au avut o bază de la care să plece au rămas și au sărăcit în continuare. Deci schimbarea cred că este în polarizarea locuitorilor... Deci îmbogățirea asta eu cred că vine din exploatarea lemnului. Omul cumpără un parchet, exploatează și vinde. Bineînțeles, într-adevăr, în primul rând cei harnici, cu putere de muncă” (int. nr. 4).

Majoritatea oamenilor nu resimt încă „beneficiile” revoluției din decembrie 1989, transformările sociale implicate de aceasta, care pentru ei reprezintă doar „căderea în lumea reală, cu nevoi, responsabilități, alegeri, diferențe, consecințe pe care trebuie să le suporti, chiar dacă nu ți le-ai imaginat”⁴¹.

„Nu s-o schimbat nimnic cu democrația asta. Noi am fost înainte, noi sântem și astăzi. Vremurile aiestea-s mai strâcate. Nu le ajunge timp, nu le ajunge banu, nu le ajunge nimnic. Viața asta din ce în ce îi mai gre. Viața asta-i atât mai stresată, traiu aiestea-i din ce în ce mai greu... Datorită faptului că viața asta-i stresată așe și oameni-s atât mai stresați, nu mai au timp, nu mai au... și

⁴¹ V. Pasti, Mihaela Miroiu, C. Codiță, *România – starea de fapt*, vol. I, Societatea, Editura Nemira, București, 1997, p. 206.

viața asta se schimbă oarecumva. Înainte de Revoluție era altceva, că aveai servicii, merei la lucru, vinei de la lucru și-ți mânai un pic de gospodărie și erai trăit. Da acumă mă îi altceva. În loc să șie mai mai bine, îi mai rău. Nu știu care-i situația. Viața asta, democrația asta-i mai rău ca mai nainte după mine. Merem de-aci până la mină în Muntele Rece, sara vinem, avem servicii, știam că mărg la lucru, viu de acolo, îmi fac treburile și uită că acumă n-ai servicii, n-ai nimnica, un ban îi greu de făcut. Pădurea asta nu mai poți să faci nimnic, aieștea-s tăt pă capu nostu [pădurarii], n-ai un pic de venit, n-ai nici un pic de susținere. Efectiv n-ai nici o sursă de trai, nimnic mă! Nu mai pot să șie oameni așe de dispuși ca și mai înainte. Atuncea era clar. Am avut o grămadă de coptii, da am avut alocație. Salariu nu era mare, da avem servicii. Meream la servicii, vineam de acolo și eram om liniștit. Țineam și on pic de gospodărie, și și serviciu... lucrurile mereau” (int. nr. 15).

Se constată, astfel, o puternică valorizare a trecutului, care rămâne spațiul pierdut al siguranței vieții de zi cu zi, centrat pe: 1. coordonarea și/sau controlarea vieții sociale a indivizilor, valorizată pozitiv prin raportare la dinamica socială din prezent („atunci era program mai strict da iera mai bun” – int. nr. 16); 2. securitatea muncii și a veniturilor („înainte mai merea la fel și fel de asta și mai lucra, lucra mai mulți oameni. Acumă s-o lăsat. S-o mai terminat și cu unde lucra [falimentare și/sau privatizare], de exemplu și la TCH erau foarte mulți șoferi, era băgată mașină de aici înainte de revoluție și duceau o grămadă de muncitori, și calificați și necalificați. Acumă dacă și ala s-o destrămat tătă lumea o rămas acasă” – int. nr. 5); 3. rolul primordial al relațiilor interumane („Oamenii erau ospitalieri, puteai să mei la un ‘străin’ chiar dacă nu-l cunoști, dacă ai nevoie de ceva, să te ajute, să-ți deie mâncare ori să te culce” – int. nr. 8); 4. într-ajutorarea pe baze de reciprocitate („Dacă mai apelezi la oameni mai vin să te ajute câteodată. Mai sunt care vin și fără să le ceri, mai ales aieștea mai bătrâni. Aceia bătrâni știu și cum o fost mai demult da aieștea tineri respectă mai pătân.” – int. nr. 9).

În ciuda faptului că perioada de dinainte de revoluție conținea și elemente negative („Atuncea era altceva, trebuia să dai atâta, să cotizezi cu ouă, porci, ne puneam câte șapte, opt la un porc... acumă nu mai trebe. Și ouăle le cumpăram și le dam că nu aveam găini.” – int. nr. 5; „Șiți că înainte de '89 erau luați cu japca [cu "forța"] să participe la Cântarea României, chestii de acestea care sigur că... omul când era forțat să facă un lucru, nu-l făcea de plăcere.” – int. nr. 1), „refugiul” localnicilor într-un trecut idealizat ține mai degrabă de incapacitatea acestora de adaptare la un prezent („democrația”) generator, fără îndoială, de instabilitate, nesiguranță și insecuritate și, de asemenea, de slabele posibilități de anticipare a evoluțiilor macro-sociale.

„Lumea asta s-o schimbat, și io văd așe o schimbare totală, și batăr dacă s-ar schimba în bine n-ar hi problemă, dar s-o schimbat înspre rău. Din ce astăzi mâine îi mai rău, din ce mâine, poimâine îi mai rău die trăit, mai greu die trăit, o viață mai nesigură. Până când va mere așe? Cât va mere așe? Nu-mi poci închipui, nu poci face nici o explicație cât a mai mere așe în felu aiestă” (int. nr. 15).

Alături de cele menționate sunt evocate și alte valențe „negative” ale prezentului, precum: 1. *diluarea relațiilor sociale* („nu mai mere unu la altu la lucru așe cum să merea” – int. nr. 8; „Poate un pic, s-o mai depărtat așe unii de alții. Mai an să mai ajuta așe ni unu la altu, d-apoi amu... – int. nr. 10; „Oamenii s-o

mai răcit unii de alții, să știți treaba asta. Îs mai răci. Nu-i așa o unitate cum era înainte pă timpuri.” – *int. nr. 11*); 2. *primatul banului, inflația* – „stresul” generat de sporirea dificultăților privind achiziționarea celor necesare vieții de zi cu zi („Da, da nu erau oamenii așa stresați cum îs acum. Din cauza lipsurilor, greutatea, nu ajunge banii la om. Scumpetea asta îi foarte mare... să zăcem că ar fi mai bine dacă banu aiesta ar avea o valoare... muncește omu și tăt n-are. Băgați dvs. de samă că greutatea îs mari, tăte din cauza banilor. Muncește omu și... Înainte pă timpuri cu o sută de mii ducea casa cu mâncare și hrană o săptămână. Și acum cu o sută de mii nici la veceu [WC] nu poți merje, asta e.” – *int. nr. 11*; „Atuncia mai demult era o stabilitate. Nu mai știi cu cât îl dai, când poți să-l dai [un lucru]... nu mai știi ce să lucri, dacă poți să lucri să trăiești de acoloa. – *int. nr. 16*); 3. *orientarea spre consumatorism* („Fiecare a încercat să prospere printr-o anumită metodă... Banii [obținuți] i-au investit în construcții de case, mâncare și băutură.” – *int. nr. 3*) ș.a.m.d.

Așa cum reiese și din datele prezentei cercetări, post-comunismul și implicațiile sale (presupusa instaurare a modernității în comunitățile rurale) au generat, la nivel local, apariția unor riscuri socio-economice cărora formele tradiționale de conviețuire nu reușesc, deocamdată, să le ofere modalități optime de soluționare. Chiar și în satele de munte, care nu s-au confruntat în mod direct cu „transformarea socialistă” a agriculturii, nu se pot decela încă formule viabile prin care aceste comunități să realizeze o trecere facilă de la o economie de subzistență la una în care locuitorii lor să nu mai fie nevoiți a-și pune în mod constant întrebări vizavi de „ziua de mâine”. Schimbarea socială indusă de revoluția din '89 rămâne în esență un proces de durată, ale cărui consecințe nu sunt resimțite în mod unitar la nivelul întregii țări, ruralul în general și cu atât mai mult comunitățile montane rămân încă „suspendate” între două lumi (tradițională și modernă).

Lista subiecților intervievați în comuna Măguri-Răcățău:

- Interviu nr. 1, cu dl C. I., vârstă 54 de ani, maestru instructor, de ocupație primar, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din patru membri.
- Interviu nr. 2, cu dna S. I. în vârstă de 58 de ani, funcționar public, de ocupație viceprimar, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din 5 membri.
- Interviu nr. 3, cu dna I. M. (și soțul I. V., 69 de ani, profesor, pensionar), vârstă 66 de ani, profesoară, de ocupație pensionară, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din doi membri.
- Interviu nr. 4, cu dna C. M., vârstă 45 de ani, profesoară, de ocupație director școlar, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din trei membri.
- Interviu nr. 5, cu dna R. M., vârstă 36 de ani, studii 8 clase, casnică, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din patru membri, deține 0,5 ha fânațe și 1 ha teren agricol (½ coproprietar).

- Interviu nr. 6, cu dl P. G., vârstă 82 de ani, muncitor, studii 3 clase primare, pensionar, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din cinci membri, deține 1 ha pășune și 0,5 ha pădure.
- Interviu nr. 7, cu dna C. I., vârstă 40 de ani, studii postliceale ocupație, bibliotecară și patron pensiune turistică, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din trei membri.
- Interviu nr. 8, cu d-na T. I., vârstă 30 de ani, de ocupație casnică, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din patru membri, deține 2 ha de pășune și 10 ari de teren agricol.
- Interviu nr. 9, cu dl H. V., vârstă 72 de ani, de ocupație muncitor agricol, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din șase membri, deține 1,5 ha de pășune și câțiva ari de teren agricol.
- Interviu nr. 10, cu dl P. V., vârstă 53 de ani, de ocupație agricultor, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din trei membri, deține 1 ha de pășune și 20 ari de teren agricol.
- Interviu nr. 11, cu dna T. M., vârstă 50 de ani, de ocupație casnică, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din patru membri, deține 2 ha de pășune, 40 ari de teren agricol și 70 de ari de pădure.
- Interviu nr. 12, cu dl H. T., vârstă 77 de ani, de ocupație pensionar, religie penticostală, etnie română, familia sa se compune din doi membri, deține 2 ha de pășune, teren agricol pentru necesarul zilnic și 1 ha de pădure (fără posesie integrală).
- Interviu nr. 13, cu dna M. M., vârstă 27 de ani, de ocupație casnică, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din patru membri, deține 1 ha de pășune, teren agricol „pe lângă casă” și 15 ari de pădure.
- Interviu nr. 14, cu dna V. I., vârstă 47 de ani, de ocupație casnică, religie penticostală, etnie română, familia sa se compune din zece membri, deține 1 ha de pășune, teren agricol 5 ari și ½ ha de pădure.
- Interviu nr. 15, cu dl T. T., vârstă 61 de ani, de ocupație pensionar, religie penticostală, etnie română, familia sa se compune din zece membri, deține 4 ha de pășune, teren agricol câțiva ari și 40 ari de pădure.
- Interviu nr. 16, cu dna H. A., vârstă 53 de ani, de ocupație casnică, religie ortodoxă, etnie română, familia sa se compune din trei membri, deține 3 ha de pășune, 50 ari de teren agricol și ½ ha de pădure.